

Modernitetens flertydighet

-økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet?

Published in Tidsskrift for samfunnsforskning 2000 (2): 215-235

Gunn Elisabeth Birkelund, University of Oslo
g.e.birkelund@sosgeo.uio.no

**Department of Sociology & Human Geography
University of Oslo**

P. O. Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no/>

Modernitetens flertydighet

– økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet?

Gunn Elisabeth Birkelund

Jeg har lyst til å begynne med å fortelle dere om en opplevelse jeg hadde for ikke så lenge siden. Jeg var invitert til å holde et foredrag på en av de mange «millennium»-konferansene som har foregått den senere tid. Til stede var en blanding av politikere og fagfolk. Mitt foredrag fant sted et stykke utpå dagen – etter en filosof.

Han var ung, han var vakker og han hadde noe å fortelle. Han snakket om fremtiden – den nye tidsalder. Det nye samfunnet er drømmesamfunnet, sa han. Den nye mennesketypen *homo ludens* – det lekende menneske. I dette samfunnet er arbeidet en lek. Andre tidsepoker har vært preget av ilden, deretter hjulet, så maskinene og til slutt microchips.

Drømmesamfunnet trenger først og fremst drømmer og kreativitet, og de gode fortellingene kommer tilbake. Den som kan fortelle godt, får makt, sa han, fornøyd. For nå hadde han tent et leirbål vi satt rundt alle sammen, og lyttet til vår trollmann. Han svingte tryllestaven over oss – og vi nøt det. Politikere så vel som fagfolk. For hva er vel en kjedelig, grå hverdag mot dette?

Da han var ferdig – skulle jeg hoppe etter Wirkola. Jeg hadde en del tabeller og figurer. Om økningen av kvinner i høyere utdanning. Om desegregering i noen utdanningsgrener (som f.eks. økende kvinneandel innen medisin), og resegregering på høyere nivå (som at kvinnelige leger velger kvinnetypiske medisinske spesialiteter, som gynekologi og barnpsykiatri). Jeg hadde en del tall, og jeg hadde noen figurer. Men jeg hadde ingen blå glasskule å kikke i, og jeg tente intet leirbål. Det meste jeg kunne tilby var noen prognoser fra SSB om fremtidens arbeidsmarked. Så mine tall og mitt tema ble ikke den store fortellingen.

Politikerne og fagfolkene lyttet høflig. Men leirbålet var sluknet. Og kanskje sov de.

Denne artikkelen er en omarbeidet versjon av min tiltredelsesforelesning ved Universitetet i Oslo, avholdt 26. november 1999.

Jeg skal ikke dra dette for langt. Det kan selvsagt også være at innlegget mitt var usedvanlig kjedelig. Og Wirkolas futurisme usedvanlig god. Men jeg innbiller meg at andre har opplevd noe av det samme. Så kanskje er vi allerede i fortellingens tidsalder – kanskje er det fortellinger om drømmesamfunnet vi vil høre?

Samfunnsforskning kan nok virke kjedelig. Folk har hørt fortellingene våre før. Når en forsker gledesstrålende sier at hun nok en gang har dokumentert et stabilt mønster – det eneste nye er at vi ikke har visst at dette mønsteret også var til stede i disse bestemte data; – vel – når verden er slik, da er det kanskje ikke så rart at andre faggrupper vinner gehør for sine fortellinger. Jeg tror ikke jeg klarer å tenne leirbålet i denne artikkelen. Men jeg vil ta leseren med på en liten tur inn i sosiologien – for å vise at det også innen vårt eget fag finnes spenninger mellom ulike fortellinger.

Modernitet

Krishan Kumar peker på at også sosiologien er preget av millenniumtema:

We are faced, at the end of the twentieth century, with a series of pronouncements and declarations that, taken either singly or together, amount to the claim that the western world is undergoing one of the most profound transformations of its existence. We are at the end of modernity; we are at the end of history. (Kumar 1995:152).

Det mangler ikke på visjoner. Om store transformasjoner. Om begynnelse på noe nytt og slutt på det gamle. Mye av dette blir ideologisk retorikk, som nok kan bekrefte gamle anklager mot sosiologer som eksperter på uforståelig tåketale. Giddens har spurt: Hva får du når du krysser en sosiolog med et medlem av mafiaen? Og han svarer: *An offer you can't understand.* (Giddens 1996:1).

Men ikke alt er millennium-fantasier. Det grunn til å tro at viktige endringer finner sted, både i de vestlige samfunn og i andre deler av verden. La meg sitere videre fra Kumar:

On all sides one hears the expression of convictions that things have fundamentally changed in one way or another. The modern nuclear family has disintegrated, to be replaced by a diversity of individual

arrangements. Class society has dissolved, leading to fragmented groupings and movements based on ethnicity, gender or locality. The nation state, (...) has gone, assailed by a combination of global and local forces. Parliamentary democracy has broken down; the age of mass electorates and mass political parties has passed. (Kumar 1995:152).

Listen er lengre¹ – men la oss stoppe her. Vi får i alle fall ikke tatt opp mer enn en liten flik av alt dette. Det er imidlertid ikke nok å påstå at det foregår endringer i familieformer, i klasserelasjoner, i nasjonalstatene, i parlamentarisk demokrati etc. – dette må også påvises empirisk. Spørsmålet for oss sosiologer er om vi har teorier og begreper som gir inntak til forståelse av endrede samfunnsforhold, eller om vi opererer med teorier og begreper som hemmer innsikt fordi de er tilpasset en annen tid. Utfordringen blir ekstra stor dersom samfunnsutviklingen preges av tilsynelatende motsetningsfylte prosesser, slik som antydnet i overskriften: økt individualisering på den ene siden, og stabil strukturell ulikhet på den andre.

Modernitetsbegrepet og moderniseringsprosesser refererer til de økonomiske, teknologiske, politiske og sosiale endringer som har funnet sted i vestlige samfunn siden forrige århundre.² Våre klassikere drøftet grunnleggende aspekter knyttet til fremveksten av industrisamfunnet, kapitalismen som økonomisk system, byråkratisering, kompleksitet og differensiering, for kort å nevne noen stikkord fra Marx, Weber og Durkheim.

Just as modernization dissolved the structure of feudal society in the nineteenth century and produced the industrial society, modernization today is dissolving industrial society and another modernity is coming to being. (Bech 1992:10).

Det finnes en rekke begreper og teorier som er brukt for å karakterisere denne nye typen modernitet: det «post-industrielle samfunn»³ «informasjonsamfunnet», «kunnskapssamfunnet», «refleksiv modernitet», «risikosamfunn», «senmodernitet» og «post-modernitet». Hovedskillet mellom disse klassifikasjonene knytter seg bl.a. til hvilke aksiomatiske prinsipp man definerer som de mest grunnleggende for forståelse av moderniseringsprosesser. Man kan imidlertid enes om noen faktorer, som nedgang i industrisysseting (les: arbeiderklassen), fremveksten

av en stor servicesektor, økt betydning av ny informasjonsteknologi, mer kunnskapsbasert produksjon, økt individualisme og kvinners nye situasjon i moderne samfunn.

Individualisme

Et vesentlig aspekt ved moderniseringsteori er vektlegging av menneskenes fristilling fra tradisjonelle normer og rolleforventninger.⁴ Altså: økt individualisme. Dette ser vi gjenspeilt både i samfunnsvitenskapelig teori og i politisk ideologi. La meg ta med et sitat av Vaclav Havel fra 1989:

The stifling pall of hollow words that has smothered us for so long has cultivated in us such a deep mistrust of the world of deceptive words that we are now better equipped than ever before to see the human world as it really is: a complex community of thousands of millions of unique, individual human beings, in whom hundreds of beautiful characteristics are matched by hundreds of faults and negative tendencies. They must never be lumped together into homogeneous masses beneath a welter of hollow clichés and sterile words and then en bloc – as ‘classes’, ‘nations’ or ‘political forces’ – extolled or denounced, loved or hated, maligned or glorified. (Havel 1989).⁵

Flink, Havel, også med ord. Legg merke til parallellen til Marx's beskrivelse av bøndene på den franske landsbygden i Louis Bonapartes attende brumaire: dette er ikke en klasse für sich, med subjektiv bevissthet om sine felles interesser knyttet til like materielle kår – dette er frittstående individer; som Marx betegnet «en sekk poteter» (Marx 1851/52 [1970:235–6]).

Nå har vel utviklingen i ettertid vist at Øst-Europas lengsel etter frihet ikke tok slutt med innføring av kapitalistisk økonomi og vestliggjøring av samfunnene. Noe som kan skyldes individualismens mange ansikt.

Frihet?

«Fristilling» fra sosiale normer, økt «refleksivitet» og subjektiv selvbevissthet i forhold til sosiale prosesser, er en form for individualisme som kjennetegner moderne samfunn (Giddens 1990, Beck 1992). Dette gir mer rom for personlig utfoldelse uavhengig av tilskrevne roller.

Mye av kvinnekampen har nettopp dreiet seg om å «fristille» kvinner – og menn – fra tradisjonelle kjønnspregete roller.

Like viktig er imidlertid den markedsbaserte «økonomiske» individualisme. Som Marx skrev – «frihet» til å selge sin arbeidskraft gir ikke individene mye valg. Løsrivelse fra husmorrollen betyr at i dag er også vi kvinner «frie» til å selge vår arbeidskraft. Men arbeidslivet er endret dramatisk siden Marx satt i British Library og skrev om den opprinnelige akkumulasjon. I stedet for å samle arbeidere i store bedrifter, med gode muligheter for kommunikasjon etc., ser vi i dag nye arbeidslivsrelasjoner i postindustrielle arbeidsliv som vektlegger blant annet fleksibilitet, mer bruk av hjemmekontor etc. Heller ikke denne nye formen for kapitalisme innebærer økt personlig frihet (Beck 1992:90), som påpekt av Richard Sennett i sin kritikk av det han kaller «den nye fleksible kapitalismen»:

The new political economy betrays the personal desire for freedom. Revulsion against bureaucratic routine and pursuit of flexibility has produced new structures of power and control, rather than created the conditions which set us free. (Sennett 1998:47).

Når ingen bestemmer grensene for hvor mye man skal arbeide, når arbeidskontrakt og lønn forhandles individuelt, da kan individualisme like gjerne bli en ny form for sosial isolasjon og økt selvutbytting i det Coser benevnte «grådige institusjoner» (Coser 1974). Økt individualisme i arbeidslivet og samfunnet for øvrig sammenfaller dessuten med relativt stabile mønstre knyttet til (for eksempel) økonomiske klasseforskjeller – tilsynelatende et paradoks.

Stabil strukturell ulikhet

John Westergaard, britisk klasseforsker, kommenterer:

This (...) is a puzzle. On the one hand, the facts about class – in Britain and a number of other western countries – show that inequality has widened quite dramatically since about 1980. Yet, over this same period, fashionable theories and influential ideologies have appeared to say almost the opposite. (Westergaard 1996:141).

Westergaard sikter her til det han kaller «class-denying theories and ideologies». Men hva er egentlig sosiale klasser? En generisk definisjon

av sosial klasse (som kan omfatte mange mer spesifikke begrepsdefinisjoner) vil være som følger: klasse defineres som strukturell ulikhet mellom individer som bunner i eiendomsforhold til produksjonsmidler eller i markedsfordeler.⁶ Klasse er viktig determinant for individers inntekt, formue og sosiale status (Hout et al. 1993/96).

Klassebegrepets sosiale og politiske kontekst var som kjent særlig knyttet til analyser av fremveksten av industrisamfunnet. I dag er klasseanalysens sosiale og politiske kontekst dramatisk endret. Likevel blir de rike rikere, de fattige fattigere, sier Westergaard. Klasseforskjeller som faktisk er forsterket de siste tyve år. Sammenlignet med andre land, er Norge kjent som et land med relativt små inntektsforskjeller. Men tall fra SSB viser at inntektsforskjellene har økt, også i Norge:

Dei registrerte inntektsforskjellane har auka i perioden 1986–1996. Mesteparten av denne auken skjedde i perioden 1991–1996. Den viktigaste årsaka til dette er den sterke inntektsveksten blant tidelen med høgast inntekt. (St.meld. nr. 50 (1998–99):70).

La oss dvele litt med inntektsforskjeller, ettersom det er penger (inntektsforskjeller og formue) folk flest oftest forbinder med sosiale klasser.

If I was a rich man

Formuen øker blant de rike i Norge, skrev Aftenposten, i fjor høst. Dette ser vi ekstra tydelig her i Oslo:

Pengene hopper seg opp blant Oslos rikfolk. (...) Oslos ti rikeste hadde i fjor tilsammen 6 milliarder til rådighet (dvs. etter skatt). I år er dette steget til nesten det dobbelte. Oslos ti største formuer utgjorde ved årsskiftet over 11 milliarder kroner. (...) det forsterker bildet ytterligere når vi får vite at av de 10 rikeste i Oslo, tilhører 6 den samme familien.⁷ (Aftenpostens aftennummer 24.9.99).

Men selv om vi ser stabilitet i visse familier med hensyn til rikdomsoppbygging, er moderne samfunn også kjennetegnet ved mobilitet.⁸ Ikke alle er født inn i «det gode selskap» – noen kommer seg dit ved hjelp av hardt arbeid og en god porsjon flaks, andre blir rike gjennom raske pengeflyttinger på børsen.

Som Thorstein Veblen har gjort oss oppmerksom på: nyrike oppkomlinger trenger anerkjennelse og ønsker å bli sett, og kan derfor

gjenkjennes på deres iøynefallende forbruk («conspicuous consumption») (Veblen 1994 [1899]). Slik som når den tidligere fiskeren Røkke kjøper luksusbåt, eller bygger hytte med over 20 toalett.

Det er som kjent ikke bare i USA vi finner drømmen om «the self-made man»: her i Norge har vi eventyr om Espen Askeladden, «helten» som vinner både prinsessen og halve kongeriket. De nyrike appellerer til individualismen i oss – det er mulig for alle å bli rike. Men selv om inntekt og rikdom er knyttet til klasse, er det ikke vanlig å *definere* klasser ut ifra inntekt og rikdom. Sosiologer definerer vanligvis klasse som bestemmende for livssjanser og materielle kår.⁹ Derfor er rikdom en konsekvens av klasseposisjon. Når Røkke nå har full kontroll over Aker, er han rik(ere) fordi han eier produksjonsmidler og andre verdier knyttet til selskapet.

I USA er det påvist at parallelt med økt konsentrasjon av makt og kapital, er samfunnet preget av økt fattigdom. Dvs. økt polarisering mellom de rike og de fattige (Hout et al. 1993/1996). Mange enslige mødre er blant de fattige, en kanskje utilsiktet konsekvens av økte skilsmisserater knyttet til «fristilling» av kvinner. Også i Norge er det mange enslige mødre blant de fattigste (SSB). En rekke studier viser dessuten at helseforskjeller er knyttet til sosial ulikhet.¹⁰ Det gamle skillet mellom østkanten og vestkanten i Oslo dukker opp i all statistikk. Det er nå opptil 12 års forskjell i levealder mellom bydelene i Oslo. Forskjellene mellom øst og vest i Oslo er store; og både sykdoms- og dødelighetstall kan knyttes direkte til inntektsforskjellene. (Folkehelse rapporten 1999, kap. 3).

Vi har bare trukket frem noen eksempler her; mer omfattende analyser viser at de fleste vestlige samfunn *er* kjennetegnet av økende inntektsforskjeller (Atkinson 1999). Dette viser den empiriske betydningen av klasse som et grunnleggende organiserende prinsipp for økonomisk ulikhet i moderne samfunn (Hout et al. 1993/1996; Crompton 1999).

Når mønstre knyttet til sosio-økonomisk ulikhet reproduseres over tid – ja endog forsterkes, så tyder dette på at det fremdeles er slik at strukturelle føringer preger individuelle valg og tilpasninger. Dette leder meg over til et mer strukturelt perspektiv, som har preget mye av min egen forskning.

Klassesamfunnet på hell?

Selv har jeg arbeidet på et prosjekt hvor vi skulle analysere det norske klassesamfunnet, basert på data fra åttitallet. Prosjektet var tilknyttet

Erik Olin Wrights neo-marxistiske klasseprosjekt,¹¹ og ambisjonen var å «underkaste oppfatningen om at klasseteorien har liten relevans for 1980-årenes Norge en systematisk empirisk analyse.» (Colbjørnsen et al. 1987:28).

I 1987 publiserte vi boken *Klassesamfunnet på hell* (Colbjørnsen et al. 1987). Boken drøfter en del moderniseringstrekk ved utviklingen i Norge, blant annet hvilke faktorer som fragmenterer klassene – særlig arbeiderklassen. Yrkestilhørighet viste seg viktigere enn klassetilknypning for arbeidernes bevissthet. Og kvinners økende yrkesdeltakelse fragmenterer både arbeiderklassen og det vi kalte «motsigelsesfylte mellomposisjoner».

Det er altså ikke bare klasse, men en rekke andre faktorer som gir opphav til sosial ulikhet i det norske samfunnet. Disse andre ulikhetskapende mekanismene knytter seg bl.a. til kjønn, generasjonstilknypning, sektor, bedriftstilknypning, interne arbeidsmarked etc. Dette betyr imidlertid ikke at klassekonflikter ikke kan forekomme – slike forhold kan ligge latent.

E.O. Wrights første ny-marxistiske klassemodell (Wright 1978) forventer ikke bare klasseskiller i levekår o.l., men også tilstedeværelse av klassebevissthet og -konflikt. Ut ifra en slik definisjon av klasse, var vår konklusjon i 1987 at klassesamfunnet er på hell.

Nye familieformer eller fortsatt homogami?

Moderniseringsprosesser berører ikke bare arbeidslivet – også familierelasjoner er i endring.

Beck argumenterer for at tradisjonelle sosiale referanserammer knyttet til sosiale klasser, religiøse grupper og andre tradisjonelle former for statusgrupper, i økende grad erstattes av moderne, «refleksive» individer med sine egne livsprosjekt og drømmer. Kvinnenes frigjøring representerer slik sett et viktig ledd av modernitetsprosesser, fordi de i dag selv kan «velge» sine livsprosjekt. Konsekvensen av dette kan bli at den tradisjonelle kjernefamilien, som er bygget rundt kjønnsroller, vil falle fra hverandre pga. frigjøring og like rettigheter for kvinner og menn. (Beck & Beck-Gernsheim 1995).

Private relasjoner blir derfor transformert i moderne samfunn, noe som har endret vårt forhold til seksualitet, kjønn og identitet. Når valg av partner til dels er et individuelt selvrealiseringsprosjekt, vil vi da få «the normal chaos of love» (jfr. Beck & Beck-Gernsheim 1995)? Økende valgfrihet i forhold til partner og familietype *kan* bety at de

mønstre vi tidligere har observert knyttet til homogami, vil endres.

Analysen av norske ektepar tyder på at dette ikke er tilfelle. Man gjenfinner klare mønstre av homogami som bekrefter tidligere analyser: selv om kjærlighet og ekteskap er private og personlige forhold, er det all grunn til å tro at det eksisterer kulturelle og sosiale barrierer mellom ulike klasser i befolkningen. Fremdeles er det altså slik at *krake søker make*. (Øyen 1964, Hansen 1995, Birkelund & Goodman 1997). Og – ved andre gangs giftermål er partnervalg preget av enda sterkere homogami (Hansen 1995). Vi velger ikke fritt – heller ikke kvinner og menn som er «fristilte» i forhold til tradisjonelle normer og rolleforventninger.

Mens klassesamfunnet i tradisjonell forstand ser ut til å være på hell, er altså partnervalg preget av stabilitet, på tross av økt skilsmissefrekvens.

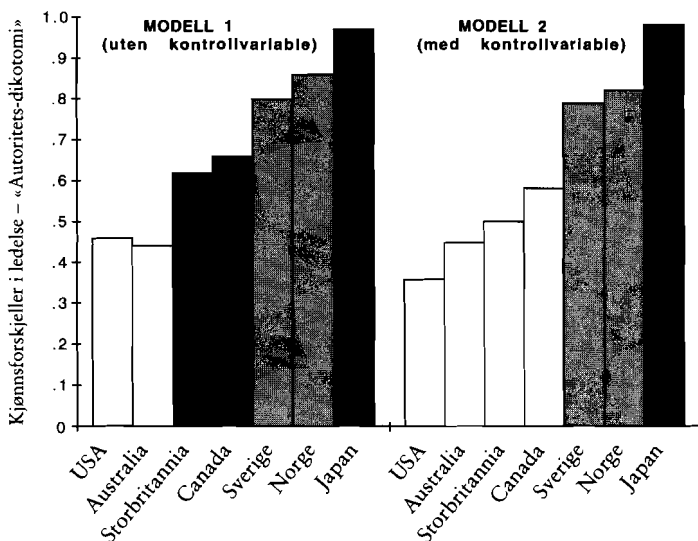
Kjønn og ledelse

Et aspekt ved kjønnssegregeringen i arbeidslivet er kvinners lave andel i lederstillinger. I en komparativ analyse av kjønnsforskjeller i ledelse i 7 land (Wright, Baxter, Birkelund 1995), kom det frem både likheter og forskjeller mellom landene:¹²

- *Likhet*: ledere er stort sett menn. Det er store kjønnsforskjeller i alle land.
- *Forskjeller*: kjønnsgapet (forskjeller i ledelse) er størst i Japan og deretter i Skandinavia. Det er betydelig mindre kjønnsforskjeller i ledelse i de engelskspråklige landene vi inkluderte, særlig i USA og Australia. Dette viser at den nasjonale kontekst preger individuelle valg og tilpasninger.
- Selv etter at vi kontrollerte for en rekke mulige forklaringsvariable knyttet til bedrift, sektor, yrke, arbeidstid, husholdsfaktorer (barn, samlivsform og fordeling av husarbeid) samt individuelle variable som utdanning, alder, ansiennitet og om man har hatt avbrudd eller ikke i yrkesaktiviteten, så viser det seg at kjønnsforskjellene består og mønsteret mellom landene er relativt likt bruttoforskjellene. Vi kan ikke si at nettoforskjellene mellom kvinner og menn mht. ledelse utelukkende skyldes at kvinner diskrimineres. Men det er grunn til å tro at en del av mønsteret kan knyttes til dette. Vi testet også ut muligheten for selvseleksjon, dvs. at kvinner velger å avstå fra lederstillinger pga. omsorgsansvar i familien.¹³ Med et mulig

unntak for Canada, så har dette relativt liten påvirkning på disse mønstrene. Det er derfor all grunn til å tro at fravær av kvinner i lederstillinger i arbeidslivet skyldes – i alle fall delvis – mangel på vilje til å rekruttere inn kvinner hos dem som sitter i lederposisjoner allerede.¹⁴

Figur 1. *Kjønnsforskjeller i ledelse. Syv land i 1980-årene*

Note: Stolper med forskjellig gråtone indikerer signifikante forskjeller ($p < .05$ eller bedre), med to unntak: For Modell 1 er forskjellene mellom Storbritannia og Australia ($p < .06$) og mellom Storbritannia og USA ($p < .09$) ikke signifikante.

Kvinnens «fristilling» i forhold til tradisjonelle kjønnsnormer har ført dem ut i arbeidslivet. Men her er det tydelig at de møter strukturelle og kulturelle barrierer knyttet til bl.a. homososial reproduksjon som stenger dem ute fra viktige lederstillinger i arbeidslivet. På tross av visse nasjonale forskjeller – som ikke skal bagatelliseres – finner vi relativt like mønstre i samtlige land vi undersøkte. La meg trekke frem et eksempel på at noen sammenhenger ser ut til å endres.

Økt polarisering i helse

Helsestoff selger bra, og avisene er fulle av tips om hvordan man kan bli et sunnere menneske – i alle fall få en sunnere kropp. Helse gjøres til et individuelt ansvar. Forskning viser imidlertid klare mønstre – hel-

seforskjeller henger nøye sammen med bosted, yrkesklasse og inntekt.

Men det er mulig noe er i ferd med å endres. Analyser av norske data i perioden 1980–1995 viser tendenser til en økende polarisering i helse mellom de yrkesaktive og de ikke-yrkesaktive (Dahl & Birkelund 1999). Mønsteret samsvarer med det som kalles «the healthy worker effect» – folk med helseproblemer skyves ut av arbeidslivet. Og det er i større grad arbeidere enn andre grupper som er skjøvet ut. Dette betyr at klasseforskjeller i helse blir mindre blant de yrkesaktive – faktisk ikke signifikant i 1995 – et oppsiktsvekkende funn, som ser ut til å skyldes helsebasert seleksjon ut av arbeidslivet knyttet til klasse.

Utfordringer for klasseanalysen

Klassesamfunnet på hell (1987) føyer seg inn i en lang rekke artikler/bøker med kritiske perspektiv på klasseanalysens relevans for moderne samfunn.¹⁵ T.H. Marshall (1981) lanserte begrepet «velferds-kapitalisme». Velferdssamfunnenes bedre levestandard er etter manges mening en av årsakene til sviktende klassebevissthet. (Beck 1992:91). Dette får Beck til å lansere begrepet «individualisert sosial ulikhet»:

...the dynamism of the labor market backed up by the welfare state has diluted or dissolved the social classes within capitalism. To put it in Marxist terms, we increasingly confront the phenomenon of a capitalism without classes, but with individualized social inequality and all the related social and political problems. (Beck 1992:88, min utheving).

Det er en parallell mellom markedsbasert ulikhet og frihet knyttet til politiske institusjoner (Lee & Turner 1996). Mens velferdsstatens oppgave bl.a. er å sørge for at arbeidslivet er basert på sjanselikhhet (dvs. at alle i prinsippet skal ha like sjanser til å lykkes uavhengig av sosial bakgrunn), så er ikke dette uforenlig med resultatulikhet (les: inntektsulikhet).

Markedets økte betydning i moderne samfunn medfører imidlertid, som Holton (1996) peker på, utvikling av gesellschaft-baserte samfunn med økt vekt på individualisme, noe som vil skape problemer for «gemeinschaft»-baserte teorier – inkl. marxistiske klasseteorier.

Som Wright har påpekt (Wright 1989) har weberiansk klasseanalyse tradisjonelt hatt lavere teoretiske ambisjoner enn marxistisk klasse-

analyse har, særlig med hensyn til betydningen av «klasseformasjon». Mens klasseformasjon (eller mangel på dette) er et empirisk spørsmål for weberianerne, vil fravær av dette sette tradisjonell marxistisk klasseanalyse i forlegenhet. For dersom klasser skal være noe mer enn bare en «sekk poteter» (jfr. Marx' kommentar foran), bør det kunne finnes antydning til klasseformasjon på samfunnsnivå, og klassebevissthet på individnivå. Men når man spør folk direkte, vil de fleste i Norge (rundt 70 prosent) – og i de andre vestlige land – svare at de ikke identifiserer seg med noen klasse i det hele tatt, eventuelt svare «middelklassen». Svarene folk gir, vil til en viss grad variere avhengig av hvordan spørsmålet stilles, men det er tydelig at det hersker en stor grad av usikkerhet i dag knyttet til ordet klasse (Valen 1981, 1999; Birkelund 1993).¹⁶

Det vil føre for langt her å ta opp hva klasseanalytikerne har svart på all kritikken. Men la meg kort nevne at det er tegn som tyder på konvergens mellom weberianske og marxistiske klassemodeller.

Sterke og svake versjoner av klasseteorier – svar på kritikken?
Tradisjonelt har marxistiske klasseteorier vært sterke klasseteorier, mens weberianske har vært svake (Holton 1996):

En sterk versjon av klasseteori ser klasse som en kausal faktor som påvirker historisk endring og samfunnets overordnede organisering og institusjoner. Klasse har da betydning for folks liv, selv om de ikke er klar over det selv, og deres adferd bidrar til å opprettholde klassesamfunnet.

En svak versjon av klasseteori benekter at klasse har en kausal innvirkning på samfunnet og historisk utvikling. Klasse ses først og fremst som sosial gruppering av individer som har bestemte analytisk signifikante egenskaper felles (eks. besittelse av eiendom eller andre markedsfordeler). Utfra en svak definisjon av klasse er enhver forbindelse mellom klassemedlemskap og andre forhold, som f.eks. politisk ståsted og klassebevissthet, *ikke* en *nødvendig*, men en *betinget* sammenheng. Med andre ord – empiriske spørsmål og ikke noe man antar apriori.

I dag har også ny-marxister som Wright endret sin definisjon av klasse, til en svakere versjon. Dette kan ses som ett av flere tegn på konvergens mellom toneangivende marxister og weberianere. Og basert på en svak definisjon av klasse kan vi ikke si at klassesamfunnet er på hell – heller ikke i Norge.¹⁷

De som mener at klasseskiller og -konflikter var tydeligere i industri-samfunnet og dominerte mer i politikken, kan like gjerne ta feil; det er

mulig de overdriver den historiske betydningen av klasse, sier Mike Hout: «*class was always only one source of political identity and action alongside race, religion, nationality, gender and others.*» (Hout et al. 1993/1996:55). Kanskje er det grunn til å kritisere over-romantiserte versjoner av arbeiderklassens historie: det er ingen grunn til å ta for gitt at arbeiderklassen tidligere var så sterkt preget av «*gemeinschaftlig solidaritet*» (Holton 1996) bortsett fra ved visse historisk-spesifikke begivenheter (arbeidskonflikter som streik, lockout o.l.). Dette er imidlertid empiriske spørsmål – vi trenger flere studier som undersøker styrken av og begrensinger i klasseformasjon under ulike strukturelle betingelser. (Holton 1996:34).

Som påpekt av bl.a. Walter Korpi (1983), er fravær av store klasseforskjeller i de skandinaviske landene nettopp et produkt av klassebasert politikk. Klasseinteresser kommer ikke alltid direkte til uttrykk – de kan være *latente* på den politiske arena, men det betyr ikke at de ikke finnes. Det samme kan sies om andre kilder til sosial ulikhet, som f.eks. rase og kjønn. (Hout et al. 1993/1996:56).

Konklusjon

Moderniseringsteorier er ofte generelle og lite spesifikke. Historiske utviklingstrekk males med bred pensel. Millennium-profetier flourer: «*Capitalism is the only triumphant world economic system in existence and the end of history has arrived*» (Fukayama 1992).

Kapitalisme som økonomisk system kan vi sosiologer forholde oss til. Som Seyer minner oss på i sin bok *Capitalism and Modernity* er det på høy tid klasseanalytikere begraver stridsøksten mellom marxister og weberianere og ser hvordan *både* Marx og Webers arbeid kan inspirere oss til å forstå kapitalismen i moderne samfunn.

Konsekvensene av Berlin-murens fall for ti år siden kan selvsagt tolkes som om det er slutt på ideologiene – og at vi er ved historiens slutt – selv om Fukayama med denne spissformulering ikke mente at alt fryses fast. Men for mer empirisk orienterte sosiologer vil utsagn som dette bli for generelle. Dersom de skal kunne testes empirisk, må de konkretiseres; og det gjøres ikke alltid.¹⁸ Sosiologi er da også preget av et gap mellom de som driver empirisk analyse og de som «*syntetiserer*» teori: Vi vektlegger ulike sider ved moderniteten. Satt på spissen: der teoretikerne ser økt individualisme, ser empirikerne stabil strukturell ulikhet.

Modernitetsteoretikere peker dessuten på at hovedfokus for sosial

ulikhet har skiftet fra å være tilknyttet produksjonssfæren til å legge mer vekt på konsum og kultur. Kulturelt ser vi for tiden økt fokus på identitet, personlighetsspørsmål og mangfold. Men den annen side av moderniteten må heller ikke glemmes: ser vi på utdanningssystemet, arbeidsmarkedet, familien, samt fordelingen av velferdsfaktorer som helse og inntekt etc., så er det relativt stabile strukturelle mønstre som trer frem – ikke økende individualisme og mangfold.

Selvsagt skjer det endringer også. I alle fall på noen områder. Når jeg bruker begrepet stabilitet over tid og rom (komparasjon mellom land), så knytter det seg til at på en rekke områder er endringene svært små. På noen områder forsterkes ulikhet (som f.eks. inntekt), mens på andre områder avtar ulikhet. Et eksempel: Mens kjønnsforskjeller i utdanningslengde er så godt som avskaffet blant de yngre kohortene i den vestlige verden i dag, er klasseforskjellene fremdeles relativt stabile (Shavit & Blossfeld 1992). Noe endres – noe forblir ved det samme. Det er derfor lite som tyder på at moderne samfunn preges av mindre ulikhet enn tidligere. Individualismen representerer i så måte ikke et farvel til strukturert ulikhet.

Men vi bør ikke undervurdere betydningen av globaliseringen av kapitalismen som økonomisk system. Gesellschaft-samfunn basert på markedsøkonomi passer hånd i hanske med individualiseringstendenser. Og sosial ulikhet som følge av markedsfordeler er ikke uforenlig med dette. Snarere tvert om. Det betyr f.eks. at inntektsforskjeller kan være stabile eller endog øke i en individualisert markedsøkonomi. Og mønstrene knyttet til ulikhet vil først og fremst være preget av markedsrelasjoner.

Gir det mening å snakke om et klassesamfunn dersom folk ikke identifiserer seg med noen klasse? Mao. – hvor stor plass skal det subjektive elementet ha i klasseanalysen? En vei å gå kan være å forkaste klassebegrepet og ta i bruk Becks begrep om individualisert sosial ulikhet. Da bør vi trekke inn ulike dimensjoner ved individualiseringsprosesser;¹⁹ både «fristilling» i forhold til tradisjonelle normer og roller, tap av tilhørighet (og de konsekvenser dette får for enkeltindividene), og betydningen av re-integrasjon i nye sosiale relasjoner (Beck 1992).

En annen vei å gå er å videreutvikle mer komplekse multidimensjonale perspektiv på sosial ulikhet, basert på en «svak» versjon av klasse-teori. Vi har ikke gode nok forklaringer for hvorfor strukturell ulikhet opprettholdes og utdypes i moderne samfunn. Det teoretiske spørsmålet vi bør arbeide videre med er å avklare de generative mekanismene

som frembringer nye og opprettholder, evt. øker, gamle strukturelle ulikheter.

I disse tider hvor «individualisme» preger mer enn pressen, kan en spørre seg hvilke «fortellinger» som vinner frem. Er det fortellinger om stabile strukturelle ulikheter, eller er det individuelle forklaringer? Der- som vi finner at kvinnelige ledere ikke er så forskjellige fra de mannlige lederne, men derimot skiller seg ganske mye fra andre kvinner – er dette en legitim fortelling? Jo – pressen vil slå det opp den ene dagen – for neste dag å bringe et stort oppslag om at kvinner er vesensforskjel- lige fra menn, gjerne med referanse til nye forskningsrapporter. «Moderne offentlighet» er et tema jeg ikke har kommet inn på her – men det kan være fristende å antyde at modernitetens flertydighet ikke alltid har like god dekning i empirien.

Wirkolas futurisme bør vi ta med en klype salt. Men det er ikke tvil hos meg i alle fall om at moderniseringsprosesser utfordrer både teorier og begreper innen sosiologi. I møte med endrede samfunnsforhold trenger vi den sosiologiske fantasi (Wright Mills 1959). Og vi er hel- dige: Det sosiologiske perspektivet er unikt, fordi det gir oss anledning til å løfte blikket fra det individuelle til strukturelle forhold.²⁰ La meg avslutte med Giddens (1996:6). Han parafraserer Marx og Engels:

«Sosiologer, fortvil ikke – vi har fremdeles en verden å vinne – i alle fall å fortolke!»

Noter

- 1 «(...) the whole of our industrial way of life, (...) is fatally flawed. Allowed to cover the earth unchecked, as it is currently in the process of doing, it will not merely render social life intolerable, it will destroy the planet itself.» (Kumar 1995:152).
- 2 Dette skiller seg fra «modernisme», som betegner kulturelle endringer – til dels reaksjoner mot «modernitet» – siden slutten av forrige århundre. (Kumar 1995:172–3).
- 3 Daniel Bell lanserte dette begrepet «post-industrielt» samfunn allerede på midten av 1960-tallet. I 1973 utga han boken *The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting*.
- 4 «Individualism and privatization are the master themes of contemporary western life. They are redrawing the boundaries between state and society, the public and the private sphere, society and individual. Their ramifications are complex, as are the evaluations of their effects. For some they

empower the individual, for others they enfeeble society. But whatever the emphasis there seems to be no question that they are bringing about a historic shift in the character of western societies.» (Kumar 1995:170).

- 5 I Sayer 1991: Preface.
- 6 Dette er en såkalt svak definisjon av klasse.
- 7 Med etternavnet Wilhelmsen. Som Aftenposten skriver: Medlemmene i rederfamilien ser dermed ut til å gjøre det ekstra godt etter at Stortinget kuttet skatten for rederiene.
- 8 Robert Erikson og John Goldthorpe (1992), som har analysert mobilitetsmønstre i en rekke europeiske land, har dokumentert at mobilitetssjansene varierer over tid – i noen perioder har det vært større mobilitet, i andre perioder lavere mobilitet. Kristen Ringdal (1994) har funnet tilsvarende variasjoner i mobilitetsmønstre i Norge.
- 9 En skolelærer, en bygningsarbeider på akkord og en «kjøpmann på hjørnet» som sliter med å holde tritt med kjøpesentrene, kan alle tre ha samme inntekt, men sosiologer vil peke på at den fastlønnete, den timelønnete og den selvstendige næringsdrivende har ulike kilder til sin inntekt, og følgelig ulike klasseposisjoner (Hout et al. 1993/1996).
- 10 I Folkehelse rapporten 1999, vedlegg: Faktarapport fra Statens institutt for folkehelse, kap. 3 (side 31) står følgende: «I sin studie fra Christiania beskrev Sundt fattigbefolkningens helseplager ... de regionale helseforskjellene mellom de fattigste og rikeste områdene i Oslo, målt i dødelighet og forventet levealder, var like store i perioden 1971 til 1980 som i 1881 til 1890. ... Rapporten Oslo-helsa fra 1998 viste at de regionale forskjellene i dødelighet og forventet levealder synes å ha økt fra perioden mellom 1971 og 1980 til perioden 1991 til 1995.»
- 11 Skjønt den norske forskningsgruppen var vel så mye preget av neo-weberianske perspektiv (Birkelund 1992).
- 12 Se Tabell 1 i Appendix.
- 13 Selvseleksjonstesten ble testet ved at variablene barn, ekteskapielig status og ektefellens andel av husarbeidet samt interaksjonsledd mellom disse variablene og kjønn ble inkludert i modellen. I Norge og Canada var interaksjonsleddet «kjønn med ektefelles andel av husarbeidet» signifikant, i de øvrige landene var ingen av disse interaksjonsleddene signifikant. Blant gifte/samboende kvinner i Norge og Canada er det derfor en sammenheng mellom ektefellens andel av husarbeidet og sannsynligheten for at kvinnene har lederansvar på jobb. Det er imidlertid bare i Canada dette utslaget er sterkt nok til å få merkbar betydning for kjønnsforskjeller i ledelse. Det bør imidlertid føyes til at denne testen av selvseleksjon knyttet til familieforhold bare er utført på yrkesaktive kvinner og menn. Mao. – et vesentlig aspekt ved selvseleksjon, nemlig fravær av yrkesaktivitet overhodet, er ikke testet her. (Se Wright, Baxter & Birkelund 1995:424–426).
- 14 Vi fant i denne analysen ikke tegn som tyder på et «glass-tak» – dvs. at kvinner som kommer inn i ledelseshierarki, møter stengsler for videre kar-

- rieremuligheter. Det må imidlertid tas forbehold om at landsomfattende, representative surveys som vi bruker i disse analysene vanligvis ikke inkluderer de øverste toppledere i arbeidslivet. Analysene viser imidlertid at sjansen for at kvinner skal komme inn i et ledelseshierarki er den samme (like lav) som sjansen for at de skal avansere videre i dette hierarkiet.
- 15 Boken vakte liten oppmerksomhet da den kom ut i Norge, noe som er interessant – ettersom det et par år tidligere var en heftig debatt om klasseanalyse – også i Norge. (Se Birkelund 1992 for et resymé).
 - 16 En annen type kritikk går ut på at klassebegrepet lider av semantisk tøyning (Pakulski 1993); dvs. at alle kan legge hva de vil i dette ordet – fordi det er preget av så mange ulike politiske og faglige betydninger. Derfor hevder enkelte at det er nytteløst å bruke klassebegrepet i empiriske analyser (Hindess 1987; se også flere artikler i Lee & Turner 1996).
 - 17 Se Gooderham & Ringdal 1995, 1996 og Birkelund 1996a, 1996b.
 - 18 I et tilsvaret til kritikere har imidlertid Fukayama presisert at hans argument består av to deler: et normativt og et empirisk (Fukayama 1995).
 - 19 Takk til Bente Halkier for påpekning av det tre-dimensjonale aspektet ved Becks individualiseringstese.
 - 20 Giddens sier det slik: «Most of the debates that grab the intellectual headlines today, across the social sciences, and even the humanities, carry a strong sociological input. Sociological authors have pioneered discussions of postmodernism, the post-industrial or information society, globalization, the transformation of everyday life, gender and sexuality, the changing nature of work and the family, the 'underclass' and ethnicity.» (Giddens 1996:6).

Referanser

- Atkinson, Anthony Barnes (1999), «Is Rising Inequality Inevitable? A Critique of the Transatlantic Consensus». *The United Nations University, WIDER Lecture*, Universitetet i Oslo, 1.11.99.
- Beck, Ulrik (1992), *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (1995), *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- Bell, Daniel (1973/1976), *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
- Birkelund, Gunn Elisabeth (1992), *Social Class, Gender and Occupational Segregation*. Doktorgradsavhandling, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Birkelund, Gunn Elisabeth (1993), «Klasse, kjønn og sosial identitet». *Sosiologisk tidsskrift*, vol. 1:171–92.

- Birkelund, Gunn Elisabeth (1996a), «Klassestruktur, lønnsulikhet og klasseidentifikasjon i Norge. En sammenligning av Wrights og Goldthorpes klassemodeller – en kommentar». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 37:406–21.
- Birkelund, Gunn Elisabeth (1996b), «Valg av klassebegrep». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 37:425–29.
- Birkelund, Gunn Elisabeth & Leo A. Goodman (1997), «'Birds of a feather flock together'. The Association between Husband's and Wife's Occupations in Norwegian Two-Earner Families». I: Sigmund Grønmo & Bjørn Henrichsen (red.), *Society, University, and World Community. Essays for Ørjar Øyen*. Oslo: Universitetsforlaget, pp. 136–151.
- Colbjørnsen, Tom, Gunn Elisabeth Birkelund, Gudmund Hernes & Knud Knudsen (1987), *Klassesamfunnet på hell*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Coser, Lewis (1974), *Greedy Institutions: The Pattern of Undivided Commitment*. New York: Free Press.
- Crompton, Rosemary (1999), *Class and Stratification*. 2. edition. Cambridge: Polity Press.
- Dahl, Espen & Gunn Elisabeth Birkelund (1999), «Sysselsetting, klasse og helse 1980–1995. En analyse av fem norske levekårsundersøkelser». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 40:3–32.
- Erikson, Robert & John H. Goldthorpe (1992), *The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon.
- Fukayama, Francis (1992), *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Fukayama, Francis (1995), «Reflection on The End of History, Five Years Later». *History and Theory*, 34, 2:27–43.
- Giddens, Anthony (1990), *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1996), *In Defence of Sociology. Essays, Interpretations & Rejoinders*. Cambridge: Polity Press.
- Gooderham, Paul & Kristen Ringdal (1995), «Klassestruktur, lønnsulikhet og klasseidentifikasjon i Norge. En sammenligning av Wrights og Goldthorpes klassemodeller». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 36:289–314.
- Gooderham, Paul & Kristen Ringdal (1996), «En kommentar til kommentaren». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 37:422–424.
- Hansen, Marianne Nordli (1995), *Class and Inequality in Norway*. Oslo: ISF, Rapport 95:15.

- Hindess, Barry (1987), *Politics and Class Analysis*. Oxford: Basil Blackwell.
- Holton, Robert (1996), «Has class analysis a future?» I: Lee & Turner (red.): *Conflicts about Class. Debating Inequality in Late Industrialism*. London/New York: Longman.
- Hout, Michael, Clem Brooks & Jeff Manza (1996 [1993]), «The Persistence of Classes in Post-Industrial Societies». I: Lee & Turner (red.): *Conflicts about Class. Debating Inequality in late Industrialism*. London/New York: Longman.
- Korpi, Walter (1983), *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Kumar, Krishan (1995), *From Post-Industrial to Post-Modern Society. New Theories of Contemporary World*. Oxford: Blackwell.
- Lee, David J. & Bryan S. Turner (1996), «Introduction. Myths of classlessness and the 'death of class'». I: Lee & Turner (red.), *Conflicts about Class. Debating Inequality in late Industrialism*. London/New York: Longman.
- Marshall, Thomas H. (1981), *The Right to Welfare and Other Essays*. New York: Free Press.
- Marx, Karl (1970 [1851/52]), «Louis Bonapartes attende Brumaire», I: Jon Elster & Einhart Lorenz (red.): *Karl Marx. Verker i utvalg 3*. Oslo: Pax.
- Mills, C. Wright (1959), *The Sociological Imagination*. Oxford: Oxford University Press.
- Pakulski, Jan (1993), «The Dying of Class or Marxist Class Theory?» *International Sociology*, 8:279–292.
- Ringdal, Kristen (1994), «Intergenerational Class Mobility in Postwar Norway – a Weakening of Vertical Barriers?» *European Sociological Review*, Vol. 10, No. 3: 273–288.
- Sennett, Richard (1998), *The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York/London: W.W. Norton & Company.
- Seyer, Derek (1991), *Capitalism and modernity. An excursus on Marx and Weber*. London: Routledge.
- Shavit, Yossi & Hans-Peter Blossfeld (eds.) (1992), *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Sosial- og helsedepartementet (1999), *Om folkehelsen. Vedlegg: Fakta-rapport fra Statens institutt for folkehelse*. Oslo 1999.

- St.meld. nr. 50 (1998–99), *Utjamningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Noreg*. Oslo: Det Kongelege Sosial- og Helse-departement.
- Valen, Henry (1981), *Valg og politikk*. Oslo: NKS-forlaget.
- Valen, Henry (1999), «Fra klassekamp til kamp om dagsorden». *Nytt norsk tidsskrift* 4/99:271–284.
- Veblen, Thorstein (1994 [1899]), *The theory of the leisure class*. New York: Penguin Books.
- Westergaard, John (1996), «Class in Britain since 1979: Facts, theories and ideologies». I: David J. Lee & Bryan S. Turner (red.): *Conflicts about Class. Debating Inequality in late Industrialism*. London/New York: Longman.
- Wright, Erik Olin (1978), *Class, Crisis & the State*. London: Verso.
- Wright, Erik Olin m.fl. (1989), *The Debate on Classes*. London: Verso.
- Wright, Erik Olin, Janeen Baxter & Gunn Elisabeth Birkelund (1995), «The Gender Gap in Workplace Authority. A Cross-National Study». *American Sociological Review*, Vol. 60 (June), 407–435.
- Øyen, Ørjar (1964), «Krake søker make: En undersøkelse av homogami med hensyn til yrkesprestisje». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 5:179–188.

Summary

The Ambiguity of Modernity

B Increased Individualization or Stable Structural Inequality?

Gunn Elisabeth Birkelund

Over the past quarter of a century a number of authors have it has often been argued that modern societies are undergoing a profound transformation into a new kind of modernity, characterized by increased individualization, fundamental changes in the family, dying ideologies, globalizing capitalism, dissolution of the class society, etcand so on. On the other hand However, a number of empirical studies document fairly stable, even increasing, patterns of social and economic inequality over time and across societies. The paper discusses this apparent ambiguity of modernity, and some possible consequences for theories of social stratification.

Appendix

Table 1. Logistic Coefficients for Gender for Regression Predicting the Odds of Women Having Work Authority Relative to Men: Model with Controls, Seven Countries^a

Country	Dimension of Authority				Contracted Measures of Authority				Percent Reduction in Gross Gender Gap for Authority Dichotomy when Controls are Added ^b		
	Decision-Making Authority		Sanctioning Authority		Formal Authority Position		Authority Dichotomy			Amount of Authority Scale	
	Coefficient	Net Gender Gap	Coefficient	Net Gender Gap	Coefficient	Net Gender Gap	Coefficient	Net Gender Gap		Coefficient	Net Gender Gap
United States	-.55* (.19)	.42	-.51* (.17)	.40	-.48* (.17)	.38	-.45* (.18)	.36	-.51* (.17)	.40	22%
Australia	-.51* (.17)	.40	-.66* (.17)	.48	-.44* (.17)	.35	-.60* (.17)	.45	-.70* (.16)	.50	-1%
United Kingdom	-.72* (.22)	.51	-.96* (.22)	.62	-.59* (.20)	.44	-.70* (.21)	.50	-1.02 (.21)	.64	19%
Canada	-.84* (.17)	.57	-.80* (.18)	.55	-.77* (.16)	.54	-.87* (.18)	.58	-.93 (.17)	.61	12%
Sweden	-.85* (.24)	.57	-1.24* (.29)	.71	-.98* (.21)	.62	-1.54* (.27)	.79	-1.51 (.27)	.78	1%
Norway	-.95* (.18)	.61	-1.53* (.25)	.78	-1.44* (.18)	.76	-1.70* (.22)	.82	-1.68 (.22)	.81	5%
Japan	-2.12* (.52)	.88	-2.51* (.52)	.92	-3.29* (.53)	.96	-3.73* (.76)	.98	-3.65 (.75)	.97	-1%

* $p < .05$
^a Significance levels for differences (two-tailed tests) between rank-ordered countries on aggregate authority measures:
Overall Authority Dichotomy (p-value of differences in logits U.S.A. — [54] — Australia — [71] — U.K. — [55] — Canada — [04] — Sweden — [65] — Norway — [01] — Japan between countries)

Amount of Authority Scale (p-value of differences in cumulative logits between countries) U.S.A. — [82] — Australia — [22] — U.K. — [87] — Canada — [09] — Sweden — [59] — Norway — [03] — Japan

^b Percent reduction in gross gender gap = (Gap in Model 1 - Gap in Model 2)/(Gap in Model 1).
 Note: The numbers in parentheses are standard errors. The gender gap is defined as 1 minus the antilog of the coefficient. Controls variables are industry, state, occupation, part-time, education, and age.

Explanation: The countries ranked from small to large gender gaps in authority. The numbers in square brackets represent the p-values for the differences between adjacent ranked countries in their gender coefficients in the relevant equation. In situations in which the p-value does not fall below the $p < .05$ threshold for adjacent countries in the rank order, the closest pair of countries whose coefficients differ at the $p < .05$ level is indicated above or below the list of countries. In all cases the significance levels are internally consistent across rank-orders.

^a Percent reduction in gross gender gap = (Gap in Model 1 - Gap in Model 2)/(Gap in Model 1).
 Note: The numbers in parentheses are standard errors. The gender gap is defined as 1 minus the antilog of the coefficient. Controls variables are industry, state, occupation, part-time, education, and age.